

Barn i andra hand

[singlepic id=354 w=583 h=427 float=left]

Barn har rätt att komma till tals i svenska domstolar. Men bara om det inte bedöms som "olämpligt". Barn ses som objekt på ett sätt som strider mot FN:s barnkonvention.

Text: Anna Fredriksson | Bild: Thomaz Grahl | [Prenumerera](#) | Artikel i [SocialPolitik nr 3 2011](#)

Har du också känslan av att "barnets bästa" kan åberopas i nästan vilket syfte som helst och i vilken fråga som helst utan att argumentet sedan tas på allvar eller har någon verklig betydelse? Hänvisningar till FN:s barnkonvention görs ofta slarvigt, utan vidare fördjupning och debatten blir ytlig. Men bakom det slagordsmässiga döljer sig en inte helt enkel juridisk argumentation.

Grunden är att juridik reglerar maktbalanser. Vems intresse ska väga tyngst i en vårdnadstvist: föräldrarnas eller barnets? Vid ett tvångsomhändertagande: socialtjänstens eller barnets? I svensk rätt är det inte självklart att svaret är just barnets.

Det är inte helt ovanligt med domstolsutslag när det gäller vårdnad, umgänge och boende som i första hand ger intryck av att de är till för att skapa millimeterrättvisa för föräldrar, inte för att se till vad som är bäst för det enskilda barnet.

– I Sverige är barnkonventionen ingen vedertagen rättskälla som jurister kan åberopa i domstol och i andra sammanhang för att hävda barns rättigheter, säger Titti Mattsson, universitetslektor och docent i socialrätt vid Lunds universitet.

Det går inte heller att säga att konventionen är ett verkligt inslag i varje beslutande kommunal tjänstemans vardag. Då skulle barnens egna röster och önskemål inte höras så dåligt i så många utredningar om omhändertaganden.

Att göra FN:s barnkonvention till svensk lag skulle med juridiska termer kallas att inkorporera den i vår lagstiftning. Det innebär att hela dokumentet tas in i svensk rätt i sin exakta lydelse. Europakonventionen inkorporerades 1995 på det sättet, men det är snarast undantaget som bekräftar regeln om att vi traditionellt sett är negativa till att inkorporera konventioner i svensk rätt överhuvudtaget.

Barnkonventionen skrevs under av Sverige 1990. Sedan dess har lagar reviderats och informationsinsatser genomförts för att få svensk rätt att överensstämma med konventionen. Ett särskilt samordningsorgan på departementsnivå har arbetat med en nationell strategi. Det går inte att säga annat än att angreppssättet varit ambitiöst.

Det här sättet att införa ny lagstiftning eller revidera lagar kallas att transformera vissa delar till svensk rätt.

Redan 1996 tillsattes den så kallade Barnkommittén för att se över hur praxis och svensk rätt stämde överens. Kommittén kom till slutsatsen att det inte fanns något väsentligt att vinna på inkorporering.

Men med tiden har allt fler invändningar hörts om att transformeringen inte fungerar. FN:s barnkommitté ansåg så sent som 2009, när konventionen fyllde 20 år, att det kan inverka menligt på barnets rättigheter att vi inte erkänt konventionen som svensk lag.

Norge har valt inkorporering och nu arbetar många för att Sverige ska göra på samma sätt, bland andra Barnombudsmannen. I ett rättsutlåtande som Rädde barnen låtit docenten i konstitutionell rätt Karin Åhman göra, konstaterar hon att Högsta Domstolen i Norge har åberopat konventionen i ett flertal fall och att artiklarna 3 (barnets bästa) och 12 (rätt att komma till tals) fått större genomslag.

Konventionen har också fått företräde framför andra kolliderande lagar och trots inkorporering har flera norska lagar ändrats för att stämma överens.

– Sverige borde också göra både och, menar Charlotte Lenman, ansvarig jurist hos Barnombudsmannen.

I svenska domstolar kan det paradoxalt nog hända att rättighetsartikel nummer 3 om barnets bästa används för att slå omkull artikel 12 om att låta barnet komma till tals.

– Svenska jurister använder det olämplighetsrekvisit som finns i Föräldrabalken, Socialtjänstlagen och Utlänningslagen. Man säger att det är för att skydda barnet, men det är föräldrarätten och svenska staten som drar det längsta strået helt enkelt. Barnens rätt kommer i andra hand, säger Charlotte Lenman.

Olämplighetsrekvisitet innebär att barn har rätt att komma till tals om det inte är olämpligt. Den 12-årsgräns som hänger kvar hos både tjänstemän och domstolar, som en ålder då barnets åsikter ska tillmätas större betydelse, kommer ursprungligen från gamla förarbeten. Men även ett litet barn har rätt att uttrycka sin vilja.

– Det är också väldigt viktigt att barn som är föremål för en rättsprocess får förklarat för sig vad som händer och vad domstolen sagt av en neutral person, säger Carl-Erling Halldin, rådman i Norrköpings tingsrätt.

En konflikt fortsätter även utanför rättssalen och barnet är annars utlämnat åt mammans och pappans versioner av vad domstolen beslutat.

För Carl-Erling Halldin är det självklart att domstolarna ska grunda sina avgöranden på vedertagen kunskap. Och vedertagen kunskap i dag uttrycks av barnkonventionen som han ser det.

– Ett barn vars föräldrar strider om vårdnaden hörs som vittne, inte som part i målet. Det är märkligt när vi har ett mål som gäller ett barn där barnet självt blir till objekt och inte har någon som företräder det. Det borde vara steg ett i en anpassning till barnkonventionen.

Här finns en skillnad mellan förvaltningsdomstol, som beslutar om omhändertaganden, där barn har ett eget juridiskt biträde och allmän domstol som tingsrätt som dömer i mål om vårdnad och umgänge.

Steg två menar rådman Carl-Erling Halldin är att också ett barn ska kunna väcka talan om att det vill träffa sin förälder

om det av olika anledningar inte gör det. Alltså inte bara tvärtom.

Argumentet att barnkonventionen är vagt formulerad med spretiga och breda rättigheter ser varken Carl-Erling Halldin eller Titti Mattsson vid Lunds Universitet som något problem.

– Vi lever i en tid då vi mer och mer kommit att acceptera breda formuleringar och rättighetsdeklarationer av olika slag. Svenska jurister är mer redo att använda denna sorts rättskällematerial idag och därmed är argumentet inte längre hållbart, säger Titti Mattsson.

I dag är alla riksdagspartier utom Moderaterna och Sverigedemokraterna överens om att en inkorporering vore bäst.

– Jag tycker att de som förordar inkorporering gör det lite väl lätt för sig, säger Mats Gerdau, moderat riksdagsman. De tror att det räcker så, men vad händer om konventionen strider mot andra lagar?

– Vi anser att transformering är bästa sättet eftersom det då finns förarbeten att falla tillbaka på för den som ska tolka och använda lagarna, menar Mats Gerdau.

– Barnkonventionen är inte heller bara en uppsättning artiklar, utan också en attitydfråga och förhållningssätt som det är svårt att lagstifta om, anser han.

Det pågår ett arbete i regeringskansliet där hela lagstiftningen går igenom och ställs mot barnkonventionen. En rapport ska lämnas till socialutskottet nu i höst.

Men Barnombudsmannen är kritisk till vad detta kommer att leda till. Charlotte Lenman:

– Det räcker inte med en kartläggning. Det behövs även en utvärdering av praxis och tillämpning som kan visa på eventuella krockar med svensk lagstiftning.

ordomening@hotmail.com

Svenska domstolar följer inte FN:s barnkonvention

Artikel 2

Alla barn har samma rättigheter och lika värde. Ingen får

diskrimineras.

Artikel 3

Barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla beslut som rör barn.

Artikel 12

Varje barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör henne/honom. Barnets åsikt ska beaktas i förhållande till barnets ålder och mognad.